

האם ממזרח תפתח הרעה?

אורית פרלוב | 11 באפריל, 2024 | גיליון 1848

הפגנות המוניות מחוץ לשגרירות ישראל בעמאן, המאורגנות על ידי 'הפורום הלאומי לתמיכה בהתנגדות' שבהובלת האחים המוסלמים בירדן וכן חתרנות איראנית ושימוש בירדן כפלטפורמה להברחת אמצעי לחימה וכסף לגורמי טרור בגדה המערבית, מסכנים את יציבותה של ממלכת ירדן. חשש שערעור היציבות בירדן ייצור מצב שאיראן ושלוחיה יתייצבו על גבול ישראל-ירדן אמור לדרבן את ישראל להימנע מעימות פומבי עם בית המלוכה סביב הביקורת הירדנית הנוקבת כלפי ישראל על רקע המלחמה ברצועת עזה, ולהתחשב בצרכיה הקיומיים של הממלכה, תוך היענות חיובית להם בערוצי קשר חשאיים.

מאז ה-25 במארס משתתפים כ-150 אלף ירדנים, רובם ממוצא פלסטיני, בהפגנות זעם מחוץ לשגרירות ישראל ברבת עמון. הפגנות אלה מבטאות סולידריות עם חמאס והעם הפלסטיני, וההמונים קוראים בשמם של מנהיגי הזרוע הצבאית של חמאס, מחמד דף ודובר התנועה אבו-עוביידה, ונשבעים נאמנות לדרכם בצעקות "אומרים שחמאס הוא ארגון טרור, כל ירדן היא חמאס", "אבו-עוביידה אנחנו לשירותך, כל העם הירדני איתך", "שימו חרב מול חרב, אנחנו אנשי מחמד דף".

מלבד קריאות תמיכה בחמאס ובתנועת ההתנגדות נשמעות במהלך ההפגנות קריאות גנאי נגד נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס, המכונה בפי המפגינים "בוגד מטונף". בנוסף, נשמעות דרישה לביטול "הסכם ואדי עראבה" – כינויו של הסכם השלום בין ישראל לירדן על שם מסוף הגבול שם נחתם ב-1994 - לצד דרישה לביטול הנורמליזציה בין המדינות. בד בבד מתחדשת תנועת החרם הכלכלי נגד ישראל, המתמקדת בהתנגדות לייצוא הירקות מירדן לישראל, בדרישה לביטול הסכמי הגז והאנרגיה ולסגירת המעברים היבשתיים לסחורות מירדן לישראל. כן נשמעות במהלך ההפגנות קריאות מ'ההתנגדות' לחמש בנשק שיאפשר לחצות את הגבול ולסייע בשחרור פלסטין, לא רק ברצועת עזה אלא גם בגדה המערבית.

את ההפגנות מארגנים גופי "צעירי ירדן" המשויכים לאחים המוסלמים, ארגוני העובדים והאיגודים המקצועיים של המהנדסים, הרופאים ועורכי הדין, שהם בעלי זיקה לתנועה האסלאמית. אליהם חברו פעילים פלסטינים עצמאיים, המנהלים את הקמפיינים ברשת החברתית לגיוס הציבור למחאה. אלה מתעדים את ההפגנות ומפיצים עדכונים לגבי אירועים מתוכננים, גיוס כספים וקריאות לשחרור עצורים.

תנועת המחאה הנוכחית החלה בירדן עם פרסום הודעה כוזבת ברשת אל-ג'זירה, לפיה חילי צה"ל אנסו נשים במהלך המבצע שנערך במהלך מארס הבית החולים שיפאא' ברצועת עזה. ארבעה ימים לאחר הפרסום נאלצה רשת אל-ג'זירה להתנצל ולהודיע כי העדות הייתה שקרית ולהסיר את הכתבה מהרשת ומעמודי האינטרנט. אך טווח זמן זה בעידן הרשתות החברתיות נחשב נצח, והנזק כבר נגרם. הירדנים ממוצא פלסטיני התייצבו מיד להגן על כבודן של הנשים הפלסטיניות והחלו לארגן את הפגנות המחאה הנרחבות ביותר שהתקיימו בירדן למען רצועת עזה מאז ראשית המלחמה ב-7 באוקטובר 2023.

מלך ירדן, עבדאללה ה-2, בחר לאפשר לציבור הפלסטיני ברובו ל"הוציא קיטור" ולהפגין סולידריות עם הפלסטינים בעזה, מתוך הערכה שמנגנוני הביטחון של הממלכה יצליחו לשלוט בעוצמת ההפגנות ולהכיל את האירוע, בציפייה כי ימשך מספר ימים ובהמשך יגווע.

אולם, עם סיום תפילות ה'תארויח' של חודש רמדאן יצאו בהמוניהם לרחובות עמאן מאות אלפי פלסטינים אזרחי ירדן והגיעו בעיקר לשני מוקדים: רחבת שגרירות ישראל ומעבר הסחורות בגבול ירדן-ישראל. מתמיכה באחים ברצועת עזה ודרישה להפסקת המלחמה עבר המסר לתמיכה בחמאס ובהתנגדות. במקום דגלי חמאס, שנאסר להניף בירדן, אחזו המפגינים בשלטים ירוקים - כביטוי לתמיכה בחמאס ואף העלו את דגלי הארגון בטלפונים הניידים שהניפו מעל ראשיהם. עם הזמן עלה מספר המשתתפים בהפגנות לאלפים, רבו הקריאות להתחמשות ולאלימות ואף נרשמו ניסיונות לפרוץ לשגרירות ישראל ולהעלותה באש. כוחות הביטחון מצידם חסמו את המפגינים, פזרו אותם באמצעות גז מדמיע ונערכו מעצרים נרחבים.

בה בעת, המלך עבדאללה כנראה בעצמו, אפשר לחאלד משעל, מנהיג הזרוע המדינית של חמאס החי בקטאר, להגיע לירדן ולנאום לרגל יום האישה הבינלאומי בפני המפגינים המשולהבים. נאום של משעל הוסיף שמן למדורה ובעקבותיו פורסמו בערוצי המדיה המסורתית וברשתות החברתיות האשמות נגד חמאס בגין התססת הרחוב הירדני. תגובת חמאס הייתה מסר להנהגת ירדן כי הצהרותיהם של בכירים בארגון לא הובנו כראוי, שכן הם לא נועדו להתערב בענייני הממלכה אלא לברך את העם הירדני והנהגתו על עמידתם לצד הפלסטינים. עם זאת, על בסיס הערכה של ראשי המדינה כי הם מאבדים שליטה במצב ניתן אור ירוק לכוחות הביטחון לערוך גל מעצרים של פעילי אחים מוסלמים, תומכי חמאס וראשיהם של ארגוני עובדים.

וברקע, ערעור היציבות בירדן מהווה הזדמנות עבור ציר ההתנגדות המובל על ידי איראן להתערב בממלכה וליזום חזית נוספת נגד ישראל. ב-1 באפריל, אבו עלי אל-עסכרי, ראש הביטחון של המליציה השיעית העיראקית כתאיב חזבאללה, פרסם את הדברים הבאים: "ההתנגדות האסלאמית בעיראק הכינה את הציוד שלה כדי לצייד את אחיינו - ההתנגדות האסלאמית בירדן, בכל צרכיהם לספק ל-12 אלף לוחמים נשק קל ובינוני, טילים נגד טנקים, טילים טקטיים, מיליוני סבבים של תחמושת וטונות של חומרי נפץ, כדי שנוכל להיות יד אחת, להגן על אחינו הפלסטינים ולנקום את כבודם של המוסלמים שנהרגו על ידי קופי אדם וחזירים [ישראל] אנחנו מוכנים להתחיל וכתגובה ראשונית לנתק את הכבישים והדרכים המובילים מירדן לישראל". דובר ממשלת ירדן הגיב כי "ירדן לא מעוניינת להגיב למיליציות שידיהן מוכתמות בדם ואשר הן אחת הסיבות לחוסר היציבות באזור".

סביר כי הצהרות אלו של כתאיב חזבאללה תואמו עם משמרות המהפכה האיראניים והן ומבטאות שאיפה לערער את היציבות בירדן באמצעות הגברת התסיסה נגד בית המלוכה לשם הרחבת גבולות החיכוך עם ישראל, ובתוך כך לייצר מסדרונות נוספים להברחת אמצעי לחימה לגורמי טרור בגדה המערבית.

האירועים בירדן מציינים מספר סוגיות, שאליהן מתייחסים גם אקטיביסטים בעולם הערבי.

1. **האם ירדן היא המדינה הבאה שתיפול לידי איראן:** אט אט נחשפת המעורבות האיראנית ההולכת וגדלה בתוך הממלכה הירדנית - מעבר של נשק, לוחמים וכסף, וכן הפצת רעיונות של פילוג וכאוס. נושא זה מאפיין בעיקר את השיח בסוריה ולבנון.
2. **חשש ליציבות המשטר והשתלטות האחים המוסלמים על ירדן:** בשיח ברשת המתנהל במדינות המפרץ הערבי ניכר חשש במיוחד מהיווצרות אפקט דומינו, שיערער גם את המשטרים בהן. יורש העצר הסעודי, מחדד בן סלמאן, שוחח בטלפון עם מלך ירדן ודן עימו על אודות ההתפתחויות והדגיש כי מדינתו תומכת במאמצי ירדן לשמור על ביטחון ויציבות בשטחה. המלך אף נקרא לבטל את אזרחותם של כשלושה מיליון פלסטינים החיים בירדן ותומכים בחמאס ובאחים המוסלמים.
3. **שיח לאומי עבר-ירדני אנטי-פלסטיני:** בשבוע השני של המחאות התעוררה ראקציה לפעילות האחים המוסלמים בממלכה מצד האוכלוסייה העבר-ירדנית. במסגרת זו הודגשו השייכות השבטית והנאמנות לממלכה הירדנית, וכן התנגדות לכל פעילות מחאה המערערת את יציבותה.

סיכום

לאחר כ-30 שנה מאז נחתם הסכם השלום בין ממלכת ירדן לישראל, הציבור הירדני נותר איתן בהתנגדותו לכיבוש הישראלי בגדה המערבית וגם לשלום ולנורמליזציה עם ישראל. מאז ה-25 במאס נערכות הפגנות המוניות מחוץ לשגרירות ישראל בעמאן, המאורגנות על ידי 'הפורום הלאומי לתמיכה בהתנגדות' – בהובלת האחים המוסלמים בירדן. התחזקות ארגוני מחאה אקטיביים המשויכים לאחים המוסלמים, חתרנות איראנית, שימוש בירדן כפלטפורמה להברחת אמצעי לחימה וכסף לגורמי טרור בגדה המערבית, וכן כוונות של מליציות עיראקיות להתערב באופן פעיל בירדן – כל אלה יוצרים סכנה ממשית ומיידית ליציבות הממלכה, שזעזועים בה יהיו בעלי השלכות כבדות לביטחון ישראל.

החשש שערעור היציבות בירדן ייצור מצב שאיראן ושלוחיה יתייבצו על גבול ישראל-ירדן, שהוא גבולה הארוך ביותר של ישראל, צריך לדרבן את ישראל לגלות ערנות למתרחש בממלכה, להימנע מעימות פוליטי פומבי עם בית המלוכה סביב הביקורת הנוקבת של ירדן כלפי ישראל על רקע המלחמה ברצועת עזה, ולהתחשב, תוך היענות חיובית בערוצי קשר חשאיים, לצרכיה הקיומיים של הממלכה ההאשמית. בנוסף, על ישראל להיענות בחיוב ליוזמות ירדניות להגברת הסיוע ההומניטרי לרצועת עזה, על מנת שהמלך ייתפס כמקדם את האינטרסים של הציבור העזתי וכדי להפחית את הלחץ המופעל עליו בזירת הפנים בממלכה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט